

[ชื่อ บ้าน นาม เมือง ภาค ไต้]

ประพนธ์ เรืองณรงค์

รองศาสตราจารย์ อดีตบรรณาธิการ “รูสมิแล”

กรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้
ราชบัณฑิตยสถาน

ระนอง

เขตการปกครอง

จังหวัดระนองแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 อำเภอและ 1 กิ่งอำเภอคือ อำเภอเมืองระนอง กระบุรี ละอุ่น กะเปอร์ และกิ่งอำเภอสušสำราญ

ระนอง

ได้มีผู้ให้ความหมายคำว่า “ระนอง” หมายถึง แร่เนืองนองคือท้องถิ่นมีแร่อุดมสมบูรณ์ จากแร่เนืองนองจึงกลายเป็นระนองบ้างก็อธิบายเป็นเชิงประวัติความเป็นมาว่า...ครั้งปลายกรุงศรีอยุธยา มีผู้คนจากกระบุรี ตะกั่วป่า และตะกั่วทุ่ง อพยพมาเพื่อขุดแร่ที่ปากน้ำกระบุรี ตรงบ้านบางริน บ้านพอนรังและบ้านราชกรูด ต่อมาบริเวณนั้นกลายเป็น ชุมชนใหญ่ขึ้นมีนายนองเป็นนายบ้านดูแลทุกข์สุข เมื่อจัดตั้งเป็นแขวงเมืองแล้ว นายนองได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงระนอง และกลายเป็นชื่อเมืองระนองมาจนทุกวันนี้

คำว่า “ระนอง” ยังมีเสียงใกล้เคียงภาษาอินโดนีเซียว่า “ระนาห์” (Ranah) หมายถึงทุ่งหญ้าหรือเทือกเขาที่ทอดยาว (Kamus Indonesia Inggris) ระนองอาจเป็นคำมลายู คือ “ระ” มาจากเสียงคำท้ายของกัวลา (Guala) แปลว่าปากน้ำ ส่วนคำว่า

“นอง” หมายถึงชื่อของแม่น้ำนอง ซึ่งเป็นลำน้ำสายสั้นๆ ไหลลงสู่ปากน้ำกระ ระนองจึงหมายถึงปากน้ำนองหรือปากแม่น้ำระนอง

พื้นที่ของระนองมีทิศเหนือติดกับพรมแดนสหภาพพม่า ฉะนั้น ระนองอาจเป็นคำยืมมาจากภาษาพม่า (จาก Myanmar English Dictionary) ซึ่งมีคำว่า “ระเนา” (Ranou) หมายถึงผู้ซึ่งอยู่ด้วยความหวัง (อาจเป็นความหวังในการขุดแร่กะมิง)

เมืองระนองในอดีตนั้นเป็นแขวงเล็กๆ ขึ้นกับเมืองชุมพร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ยกฐานะเมืองระนองและเมืองตระขึ้นเป็นเมืองจัตวาและขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ พร้อมกับแต่งตั้งคอซู้เจียง ณ ระนอง อดีตนายอากรดีบุก เป็นพระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง สุกุล ณ ระนอง ทายาทพระยารัตนเศรษฐีหลายท่านมีความสามารถรับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัย เช่น พระยารัฐานุประดิษฐ์ (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งต่อมาเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต และเป็นเจ้าเมืองตรัง สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองระนองได้โอนมาขึ้นกับมณฑลภูเก็ตเพราะการเดินทางสะดวกกว่าที่จะไป-มาระหว่างระนองและชุมพร หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินระนองจึงได้เป็นจังหวัดระนองมาจนทุกวันนี้

กระบรี

“กระบรี” เดิมมีชื่อว่า “เมืองตระ” ต่อมาเมื่อทางราชการยุบให้เป็นอำเภอในช่วงมีการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลเมืองตระจึงมีชื่อว่า กระบรีและขึ้นกับเมืองระนอง

“กระ” มาจากคำมลายูว่า “กรา” หรือ “กัวลา” (Guala) แปลว่าปากน้ำ การออกเสียงของคำว่า กระและตระ จะกลายเป็นเสียง ก เป็น ต ซึ่งมีความหมายเหมือนกันคือหมายความว่าเมืองที่ตั้งอยู่ตรงปากน้ำ และมีบริเวณใกล้เคียงก็คือ “คอคอดกระ” ซึ่งเป็นส่วนแคบของแผ่นดินไทยมีขนาดความกว้างประมาณ 9 กิโลเมตร

เมืองตระเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยนครศรีธรรมราชโบราณ ซึ่งมีเมืองบริวาร เป็นเมือง 12 นคร

เมืองตระถือตราสุกรหรือปีกุนเป็นลำดับสุดท้ายในเมือง 12 นคร นอกจากนี้กระบรียังมีตำนานเล่ากันว่าสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา กระบรีขึ้นกับเมืองชุมพรมีนายแก้ว ธนบัตร เชื้อสายพระยา

นครศรีธรรมราช ได้อพยพมาปกครองชุมชนเขตระนองที่บ้านนาน้อย ต่อมานายแก้วได้แต่งกระวีศรีทองตัวหนึ่ง (กระวีมีลักษณะคล้ายเต่า แต่ตัวแบน เกล็ดใส มีลาย) นายแก้วนำไปถวายเจ้าเมืองชุมพร จากนั้นเจ้าเมืองชุมพรทูลเกล้าฯ ถวายกระทอง แต่พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาอีกทอดหนึ่ง และด้วยความดีความชอบดังกล่าวนี้ นายแก้ว ธนบัตรจึงได้รับพระราชทานนามบรรดาศักดิ์เป็นพระแก้วโกรพ เจ้าเมืองกระบรีเป็นคนแรก (คำว่า “กระบรี” หรือ “เมืองตระ” คงได้นำมาจากแต่กระวีทองดังกล่าว)

นอกจากนี้ตำนานยังเล่าต่อไปว่า...นายทองบุตรนายแก้ว (เจ้าเมืองกระบรี) และนางน้อยต่างมีปัญหาคือ นายทองแอบมีชู้กับนางจันแม่เลี้ยง และนายทองหมายทำปิตุฆาต ภายหลังนายทองถูกจับกุมและถูกนำไปทรมานขึ้นขาหยั่งจนตาย ณ ถ้าเขาแหลมเนียง ถ้าแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า ‘ถ้าพระขยงค์’ หรือ ‘ถ้าขาหยั่ง’ มาจนทุกวันนี้ส่วนนางจันถูกปล่อยแพ คลองแห่งนั้นจึงเรียกว่า ‘คลองจัน’ ฝ่ายนางน้อย (แม่นายทอง) ลงเรือเพื่อนำโลงมารับศพลูก ที่ตรงนั้นจึงเรียกว่า ‘เกาะโลงทอง’ ด้วยความเศร้าโศกเป็นผลให้นางน้อยล้มเจ็บและสิ้นชีวิตในเรือลำนั้น ลำน้ำแห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า ‘คลองแม่นางน้อย’ ต่อมาเรียกเป็น ‘แม่น้ำน้อย’

ละอุน

“ละอุน” มาจากคำมลายูว่า “กัวลาอุน” หรือ “กราวอุน” (Guala Oun) หมายถึงปากน้ำอุนหรือปากแม่น้ำอุน คำว่า “อุน” เสียงเป็นภาษาไทยว่า อุ่น และต่อมาเพิ่มเสียงคำหน้าเป็นละอุน

คำมลายูมีคำว่า “ลาอุน” (Laun) แปลว่าซ้ำ อีตออด อาจหมายถึงบริเวณนั้นกระแสน้ำขึ้นลงอย่างซ้ำๆ

คำพม่ามีคำว่า “ลาอุน” (Laun) หมายถึงที่

ที่มีเชื้อเพลิงหรือที่มีไฟไหม้ อีกคำหนึ่งคือ “รากุน” (Ragoun) พม่าออกเสียงเป็น “จากุน” หมายถึงบริเวณที่มีป่าทึบ

ละอู่มีตำนานพื้นบ้านเล่าว่า...ผู้มาตั้งรกรากคนแรกเป็นลาว เดิมเคยอยู่ที่เมืองหลังสวน ชาวบ้านเรียก “ตาลาวอู่” ภายหลังเกิดชุมชนขึ้นจึงเรียกตามชื่อตาลาวผู้นี้ และเรียกเป็นคำสั้นๆ ว่า “ละอู่” อำเภอละอู่เคยถูกลดฐานะเป็นกิ่งอำเภอเมื่อ พ.ศ. 2480 และยกฐานะเป็นอำเภอละอู่อีกครั้งใน พ.ศ. 2516

กะเปอร์

“กะเปอร์” คำมลายูว่า “กาปอร์ (Kapur) แปลว่า ปูน อาจหมายถึงปูนขาว ปูนซีเมนต์ หรือปูนสำหรับกินกับหมากพลู

“กะเปอร์” คำเขมร เขียนเป็น กัโพร อ่านว่า ก้อมโพร แปลว่า ปูน เช่นเดียวกับคำมลายูจึงสันนิษฐานได้ว่าเขมรคงยืมคำมลายูทำนองเดียวกันกับมปง (หมู่บ้านหรือท่าเรือ) ชิเรหรือศรี (ใบพลู)

“กะเปอร์” คำเขมรอีกคำหนึ่งแปลว่าจระเข้ซึ่งเป็นไปได้ว่าบริเวณนั้นมีจระเข้ชุกชุม พ.ศ. 2477 ทางการยกฐานะกะเปอร์ขึ้นเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดระนอง

ตระกูล ณ ระนอง ชาวจีนฮกเกี้ยน ชื่อ คอซู้เจียง หรือซู้เจียง แซ่คอ เดินทางมาจากเมืองจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหลวงรัตนเศรษฐี นายอการดีบุก ณ เมืองตระ และเมืองระนอง ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี เจ้าเมืองระนองคนแรก และเป็นต้นตระกูล ณ ระนอง

พระยาดำรงสุจริต มีบุตรธิดา 11 คน บุตรส่วนใหญ่รับราชการบริหารบ้านเมืองแถบทะเลอันดามัน เช่น คอซิมเจียง หรือหลวงศรีโลหะภูมิพิทักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองระนอง คอซิมก้องหรือพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลชุมพร คอซิมจิวหรือหลวงศรีสมบัติ ผู้ช่วยราชการเมืองระนอง คอซิมซิมหรือพระยาอภัยภูธรคตพิศรักษาผู้ว่าราชการเมืองกระบี่ คอซิมเต็กหรือพระยาจตุรราชโภการ ผู้ช่วยราชการเมืองหลังสวน

คนในตระกูลนี้โดยเฉพาะคอซิมบี๊ บุตรคนเล็ก เป็นพระยาอภัยภูธรคตพิศรักษา ผู้สำเร็จราชการเมืองตระ ต่อมาได้เป็นพระยารัฐานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เจ้าเมืองตรังและเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต ชาวบ้านจึงมักเรียกพระยารัฐานุ ผู้นี้ว่า “เจ้าคุณเทศา” เนื่องจากท่านเป็นผู้บุกเบิกการปลูกยางพาราด้วยจึงได้สมญานามว่า “บิดาแห่งยางพาราเมืองไทย”

ตราปราสาทคือ ตราประจำเมืองระนองเป็นรูปปราสาทหมายถึงพระที่นั่งรัตนรังสรรค์ ซึ่งพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซิมก้อง) บุตรพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซู้เจียง) สร้างถวายเพื่อเป็นที่ประทับแรมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวเสด็จประพาสหัวเมือง

ชายทะเลฝั่งอันดามันและพระราชทานนามพระที่นั่งว่า “รัตนรังสรรค์” สิบปีต่อมา หลังจากนั้นชาวระนองจึงใช้พระที่นั่งแห่งนี้เป็นศาลากลางจังหวัดหลังแรกของเมืองระนอง

ชื่อถนน 10 สาย เมื่อ พระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองระนอง จึงพระราชทานชื่อถนน 10 สาย ไว้เป็นอนุสรณ์แก่เมืองระนองมาจนทุกวันนี้ ซึ่งชื่อของถนนแต่ละสายนั้นล้วนคล้องจองกันและชวนให้จดจำ คือ ถนนท่าเมือง เรืองราษฎร์ชาติเฉลิม เพิ่มผล ชลระอุ ลูว์งกำลังทรัพย์ ดับคดี ทวีสินค้า และผาดาษ

คำขวัญจังหวัด “คอคอคกระ ภูเขาหญ้า กาหยูหวาน ธารน้ำแข็ง มุกแท้เมืองระนอง” (กาหยูหมายถึงมะม่วงหิมพานต์)

สัญลักษณ์ประจำจังหวัด รูปปราสาทตั้งอยู่บนภูเขา มีรูปเลข 5 ประดิษฐานอยู่บนพานแว่นฟ้า (ปราสาทหมายถึงพระที่นั่งรัตนรังสรรค์ ภูเขาหมายถึงภูเขานิเวศน์คีรี เลข 5 หมายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) (๘)

